

СОЛИҚ ХАРАЖАТЛАРИ КОРХОНА ХАРАЖАТЛАРИНИНГ ТАРКИБИЙ ҚИСМИ СИФАТИДА

Шодиев Азамат Абдураимович

Тошкент давлат иқтисодийёт университети

ORCID: 0009-0002-6500-2288

Аннотация. Солиқ харажатлари корхона харажатларининг муҳим қисмини ташкил этади, бу рентабелликка, пул оқимиға, рақобатбардошликка ва мувофиқликка таъсир қилади. Уларнинг аҳамиятиға қарамай, бизнес қарорларини қабул қилиш жараёнида солиқ харажатлари кўпинча эътибордан четда қолади. Ушбу мақола корхона харажатларининг таркибий қисми сифатида солиқ харажатларининг муҳим ролини ўрганади, уларнинг молиявий натижалар, рискларни бошқариш ва стратегик режалаштиришға таъсирини ўрганади.

Калит сўзлар: солиқ, солиқ харажати, молиявий бошқарув, фискал сиёсати, самарадорлик.

НАЛОГОВЫЕ РАСХОДЫ КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ РАСХОДОВ ПРЕДПРИЯТИЯ

Шодиев Азамат Абдураимович

Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. Налоговые затраты составляют значительную часть затрат бизнеса, влияя на прибыльность, денежный поток, конкурентоспособность и соблюдение требований. Несмотря на их важность, налоговые затраты часто упускаются из виду при принятии бизнес-решений. В данной статье рассматривается важная роль налоговых расходов как компонента затрат предприятия, исследуется их влияние на финансовые результаты, управление рисками и стратегическое планирование.

Ключевые слова: налог, налоговые расходы, финансовый менеджмент, фискальная политика, эффективность.

TAX EXPENSES AS A COMPONENT OF ENTERPRISE EXPENSES

Shodiev Azamat Abduraimovich

Tashkent State University of Economics

Abstract. Tax costs are a significant part of business costs, affecting profitability, cash flow, competitiveness and compliance. Despite their importance, tax costs are often overlooked in business decision-making. This article examines the important role of tax expenditures as a component of enterprise costs, examining their impact on financial results, risk management, and strategic planning.

Key words: tax, tax expenditure, financial management, fiscal policy, efficiency.

Кириш.

Солиққа тортиш иқтисодий фаолиятнинг ажралмас жиҳати бўлиб, жисмоний шахсларга ҳам, корхоналарга ҳам, ҳукуматларга ҳам таъсир қилади. Корхоналар учун солиқлар нафақат молиявий мажбуриятларни ифодалайди, балки улар умумий харажат тузилмаси ва стратегик қарорлар қабул қилиш жараёнларининг ажралмас қисмидир. Фойда солиғи, ҚҚС, акциз солиғи, мол-мулк солиғи, жисмоний шахсларнинг даромад солиғи каби солиқларнинг ҳар хил турларини ўз ичига олган солиқ харажатлари корхона рентабеллигига, пул оқимларини бошқаришга, рақобатбардошликка ва тартибга солувчи талабларга мувофиқлигига катта таъсир кўрсатади.

Уларнинг аҳамиятига қарамай, солиқ харажатлари кўпинча анъанавий харажатлар ҳисоби тизимида ва молиявий таҳлилларда эътибордан четда ёки кам баҳоланади. Кўпгина корхоналар солиқ мажбуриятларининг тўлиқ ҳажмини ва уларнинг молиявий натижалари ва таваккалчиликлари учун оқибатларини тан олмайдилар. Ушбу тадқиқот корхона харажатларининг таркибий қисми сифатида солиқ харажатларининг муҳим ролини ўрганиш ва уларни самарали бошқариш стратегияларини ўрганиш орқали ушбу бўшлиқни бартараф этишга интилади.

Солиқ харажатларини ўрганишнинг асоси уларнинг бизнес операциялари ва қарорлар қабул қилиш жараёнларига кенг тарқалган таъсиридадир. Солиқлар корхона фойдасини тўғридан-тўғри камайтиради, даромадларни акциядорлар ўртасида тақсимлашга, тадбиркорлик фаолиятига қайта сармоя киритишга ва умумий молиявий фаолиятга таъсир қилади. Шунингдек, солиқ тўловлари пул оқимига сезиларли таъсир кўрсатиши мумкин, бу эса ликвидлик муаммоларига ва инвестициялар ва ўсиш имкониятларини чеклашга олиб келади.

Бундан ташқари, солиқ харажатлари корхонанинг рақобатбардошлиги ва меъёрий ҳужжатларга мувофиқлиги учун кенгроқ таъсир кўрсатади. Қулай солиқ шароитларига эга юрисдикцияларда фаолият юритувчи корхоналар юқори солиқ юкига дучор бўлган ҳамкасбларига нисбатан рақобатдош устунликка эга бўлишлари мумкин. Аксинча, солиқ қонунлари ва қоидаларига риоя қилмаслик жарималар ва обрўга путур етказиши, манфаатдор томонларнинг ишончига путур етказиши мумкин. Бу каби муаммоларнинг мавжудлиги ушбу тадқиқот ишимизнинг қанчалик долзарблигини белгилаб беради.

Адабиётлар шарҳи.

Солиқ харажатларининг аҳамиятини тушуниш ҳар хил турдаги солиқларнинг иқтисодий кўрсаткичлар ва фаровонликка қандай таъсир қилишини ўрганишни ўз ичига олади.

Макпҳаил (2008) фикрича, мулк солиқлари иқтисодий қарорларга, айниқса меҳнат унумдорлигига ва ялпи давлат маҳсулотига бузувчи таъсир кўрсатиши сабабли иқтисодиётга энг кўп бузувчи таъсир кўрсатади. Аксинча, истеъмол солиқлари иқтисодий саломатликка кам таъсир кўрсатади.

Давлат ва маҳаллий солиқлар тадбиркорлик фаолиятига сезиларли таъсир кўрсатади, бунда юқори солиқлар иқтисодий ўсиш ва иш ўринларини яратишга статистик жиҳатдан сезиларли салбий таъсир кўрсатиши мумкин (Бартик, 1992).

Энген ва Скиннер (1996) фиркича, “солиқ ставкаларининг чегаравий пасайиши узоқ муддатли ўсиш суръатларига озгина таъсир қилади, бу эса турмуш даражасига кичик, аммо умумий таъсир кўрсатади”.

Солиқ сиёсати ишлаб чиқариш омиллари харажатларини ўзгартириш ва капиталнинг фойдаланувчи қиймати таъсир қилиш орқали инвестиция қарорлари ва иқтисодий фаолиятга сезиларли таъсир кўрсатади (Бонусчи ва бошқалар, 2014).

Тўғридан-тўғри солиқларнинг яшаш қиймати индексига киритилиши инфляциянинг тахминий даражасига сезиларли таъсир кўрсатади ва иқтисодий таҳлилларда солиқ таъсирини ҳисобга олиш муҳимлигини таъкидлайди (Гиллингҳам ва

Греэнлеэс, 1987). Хулоса қилиб айтганда, солиқ харажатлари иқтисодиётнинг турли жабҳаларига, яъни инвестиция қарорларига таъсир қилишдан уй хўжаликлари фаровонлигига ва умумий иқтисодий ўсишга таъсир қилишгача чуқур таъсир кўрсатади.

Солиқ харажатларини самарали бошқариш учун тадқиқот ишларидан олинган маълумотлар асосида бир нечта стратегиялардан фойдаланиш мумкин. Линнинг (2006) фикрича эса солиқни режалаштириш корхонанинг умумий бизнес стратегияларига мос келиши керак, уни бозор рақобати стратегиялари, инвестиция стратегиялари, харажатлар стратегиялари ва узоқ муддатли бизнес мақсадларига эришиш учун қиймат занжири таҳлиллари орқали оптималлаштириш керак.

Эстиасиҳ ва Сарасвати (2021): “Корхоналар солиққа тортиш қонунларидаги ҳуқуқий бўшлиқлардан фойдаланган ҳолда, харажатларни оптималлаштириш ва мувофиқликни таъминлашни мақсад қилган пухта режалаштириш орқали даромад солиғи мажбуриятларини сезиларли даражада камайтириши мумкин”.

Эичфелдер ва Счорн (2012): “Ахборот технологияларидан фойдаланиш, солиққа риоя қилиш вазифаларини аутсорсинг қилиш ва соддалаштирилган бухгалтерия усулларини қўллаш каби стратегияларни амалга ошириш солиққа риоя қилиш харажатларини оптималлаштириши мумкин”.

Хиу-лиан (2005) “қонунчилик базасини мустаҳкамлаш, солиқ тизимини такомиллаштириш ва солиқ харажатларини ҳисобга олиш тизимини яратиш солиқ харажатларини самарали бошқариш учун жуда муҳимдир”.

Луск (1999) “солиқларни минималлаштириш, кечиктириш ёки олдини олиш учун солиққа сезгир инвестиция стратегияларидан фойдаланиш инвесторлар учун солиқдан кейинги даромадларни оптималлаштириши ва солиқ бошқарувининг умумий самарадорлигини ошириши мумкин”. Ушбу стратегиялар солиқни режалаштиришни кенгроқ бизнес жараёнларига интеграция қилиш, қонунчилик қоидаларидан оқилона фойдаланиш ва мувофиқлик харажатларини самарали бошқариш учун технология ва аутсорсингдан фойдаланиш муҳимлигини таъкидлайди.

Солиқ қонунлари кўпинча мураккаб ва кичик ва ўрта корхоналар учун тушуниш ва амалга ошириш қийин. Ушбу мураккаблик нафақат бизнес операцияларига таъсир қилади, балки мувофиқлик учун зарур бўлган оғир тартибга солиш жараёнлари туфайли рентабелликка ҳам таъсир қилади (Сепхапо ва бошқ., 2016).

Солиқ тизимининг мураккаблиги ва мувофиқлик харажатлари ўртасидаги боғлиқлик шуни кўрсатадики, мураккабликнинг ошиши мувофиқлик харажатларининг ошишига олиб келиши мумкин. Бу муносабатлар корхоналарга риоя этиш юкини камайтириш учун солиқ тизимларини соддалаштириш зарурлигини кўрсатади (Жинг, 2010).

АҚШ трансмиллий корпорациялари халқаро рақобатбардошликка тўсиқ сифатида қараладиган мураккаб солиқ қоидалари туфайли жиддий риоя қилиш харажатларига дуч келадилар (Лассила ва Смит, 2001).

Ахборот технологияларидан фойдаланиш, мувофиқлик харажатларининг айрим жиҳатларини потенциал равишда камайтиришга қарамай, ҳар доим ҳам харажатларни камайтиришга олиб келмайди. Ташқи солиқ маслаҳатчилари ва кичик ва ўрта корхоналар томонидан технологик ечимлардан етарлича фойдаланилмапти, акс ҳолда бу юкларни камайтиришга ёрдам бериши мумкин (Эйхфелдер ва Счорн, 2012).

Майшар (1991) Глобаллашув солиқ бошқарувига, хусусан, бир нечта солиқ юрисдикцияларида ҳаракат қилишга уринаётган трансмиллий корпорациялар учун кўшимча мураккабликни келтириб чиқаради. Бундай мураккаблик солиқларни режалаштириш ва бошқариш билан боғлиқ бўлган харажатларни кўпайтириши мумкин.

Басу (2008) Жаҳон иқтисодиётини рақамлаштириш солиққа тортишда, айниқса доимий муассаса ва савдо нуқталари каби анъанавий тушунчаларни қўллаш қийин

бўлган электрон тижорат соҳасида муаммоларни келтириб чиқармоқда, бу эса солиқдан бўйин товлash ва даромадларни йўқотишга олиб келади. Ушбу фикрларнинг ҳар бири солиқ харажатларини самарали бошқаришда дуч келадиган муаммоларнинг кўп қирралилигини кўрсатади. Ушбу муаммоларни ҳал қилиш солиққа риоя қилишни соддалаштириш ва маъмурий юкларни камайтириш учун тартибга солишни соддалаштириш, технологиялардан фойдаланишни кучайтириш ва халқаро ҳамкорликни бирлаштиришни талаб қилади.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Солиқ харажатлари иқтисод, бухгалтерия ҳисоби ва молия соҳасида турли назарий нуқтаи назардан қизиқиш мавзусидир. Ушбу истиқболларни тушуниш корхона харажатларининг кенгроқ контекстида солиқ харажатларини таҳлил қилишнинг асосий тамойиллари ҳақида тушунча беради. Солиқ харажатларини ўрганиш учун бир нечта назарий асослар, жумладан, анъанавий харажатлар назарияси, агентлик назарияси ва солиқ инсиданслари назарияси тегишли.

Анъанавий харажат назарияси корхоналарнинг самарадорлик ва рентабелликни ошириш учун ресурсларни қандай тақсимлаши ва бошқаришини тушуниш учун асос бўлиб хизмат қилади. Шу нуқтаи назардан, солиқ харажатлари ишлаб чиқариш харажатларининг таркибий қисми сифатида қаралади, улар нарх белгилаш ва ишлаб чиқаришни режалаштиришда ҳисобга олиниши керак. Анъанавий харажатларни ҳисобга олиш тизимида солиқлар одатда меҳнат, материаллар ва қўшимча харажатлар каби бошқа харажатлар билан бир қаторда қўшимча ёки операцион харажатлар сифатида кўриб чиқилади. Ушбу нуқтаи назар солиқ харажатларини тўғри баҳолаш ва уларни харажатларни ҳисоблаш ва молиявий таҳлилларда тўғри ҳисобга олишни таъминлаш учун назорат қилиш муҳимлигини таъкидлайди.

Агентлик назарияси асосий эътиборни директорлар (масалан, акциядорлар) ва агентлар (масалан, менежерлар) ўртасидаги муносабатларга қаратади ва бу томонлар ўртасидаги манфаатлар тўқнашуви ташкилотнинг хатти-ҳаракати ва фаолиятига қандай таъсир қилиши мумкинлигини ўрганади. Агентлик назарияси нуқтаи назаридан солиқ харажатларига даромадни оширишга интилаётган акциядорлар ва ўз фойдасини максимал даражада оширишга ёки бошқа мақсадларга эришишга интилаётган менежерлар ўртасидаги манфаатлар тафовути таъсир қилиши мумкин. Менежерлар солиқ мажбуриятларини минималлаштириш ва акциядорлар қийматини ошириш учун солиқни режалаштириш стратегиялари билан шуғулланишлари мумкин, аммо бу стратегиялар, агар улар акциядорлар манфаатларига мос келмаса ёки ҳаддан ташқари таваккалчилик ёки ахлоқсиз хатти-ҳаракатлар билан боғлиқ бўлса, агентлик харажатларини ҳам киритиши мумкин. Агентлик муносабатларининг динамикасини тушуниш солиқни режалаштириш бўйича қарорларнинг мотивлари ва уларнинг корхона харажатлари ва фаолиятига таъсири ҳақида тушунча бериши мумкин.

Солиқларнинг пайдо бўлиши назарияси солиқ юкининг турли иқтисодий агентлар, жумладан истеъмолчилар, ишлаб чиқарувчилар ва ишлаб чиқариш омиллари ўртасида қандай тақсимланишини ўрганади. Шу нуқтаи назардан қараганда, солиқ харажатлари корхоналарнинг солиқ мажбуриятларини бажариши натижасида юзага келадиган иқтисодий юкни ифодалайди. Солиқлар билан боғлиқ ҳодисалар таҳлили охир-оқибат солиқ юкини ким кўтаришини аниқлашга интилади, у юқори нархлар орқали истеъмолчиларга ўтказиладими, пастроқ фойда орқали ишлаб чиқарувчилар томонидан сўриладими ёки турли ишлаб чиқариш омиллари ўртасида тақсимланади. Солиқлар билан боғлиқ ҳодисаларни тушуниш солиқларнинг корхоналарга реал иқтисодий таъсирини аниқлашга ёрдам беради ва турли солиқ тузилмаларининг самарадорлиги ва адолатлилиги бўйича солиқ сиёсати мунозараларини хабардор қилади.

Ушбу назарий истиқболлар корхона харажатлари ва қарорлар қабул қилиш жараёнлари доирасида солиқ харажатларини таҳлил қилиш учун қимматли асосларни тақдим этади. Анъанавий харажат назарияси, агентлик назарияси ва солиқ билан боғлиқ муаммолар назариясидан олинган маълумотларга таянган ҳолда, тадқиқотчилар ва амалиётчилар солиқ харажатларини қўзғатувчи асосий механизмларни чуқурроқ тушунишлари ва амалда уларни бошқаришнинг янада самарали стратегияларини ишлаб чиқишлари мумкин.

Солиқ харажатлари муҳим бўлган баъзи асосий сабаблар мавжуд бўлиб, уни 1-жавдалда келтириб ўтганмиз.

1-жавдал

Солиқ харажатлари муҳим бўлган баъзи асосий сабаблар¹⁹⁵

ТУРИ	МОҲИЯТИ
Рентабелликка таъсири	Солиқлар тўғридан-тўғри корхона фойдасини камайтиради. Солиқ юки қанчалик юқори бўлса, қайта инвестиция қилиш ёки акциядорларга тақсимлаш учун мавжуд бўлган соф даромад шунчалик паст бўлади. Турли солиқ ставкалари ва тузилмаларининг оқибатларини тушуниш рентабелликни оптималлаштириш учун жуда муҳимдир.
Нақд пул оқимини бошқариш	Солиқ тўловлари корхонанинг пул оқимиға сезиларли таъсир кўрсатиши мумкин, айниқса улар катта ва даврий бўлса. Солиқ мажбуриятларини самарали бошқармаслик пул оқими танқислигига олиб келиши мумкин, бу бошқа молиявий мажбуриятларни бажариш ёки ўсиш имкониятларига инвестиция қилиш қобилиятига таъсир қилади.
Рақобатбардошлик	Солиқ харажатлари корхонанинг бозордаги рақобатбардошлигига таъсир қилиши мумкин. Қулай солиқ шароитларига эга бўлган ҳудудларда фаолият юритувчи корхоналар солиқ юки юқори бўлган корхоналарга нисбатан рақобатдош устунликка эга бўлиши мумкин. Бундан ташқари, солиқни ҳисобга олиш инвестиция қарорларига, масалан, ишлаб чиқариш объектларини жойлаштириш ёки янги бозорларга кенгайтиришга таъсир қилиши мумкин.
Мувофиқлик ва рискларни бошқариш	Солиқ қоидаларига риоя қилиш жарималар ва обрўга путур етказмаслик учун зарурдир. Мамлакатда ва халқаро миқёсда ўзгарган солиқ қонунлари ва қоидаларидан хабардор бўлиш, риоя қилиш хавфини камайтириш ва корхонанинг солиқ амалиётлари юқори даражада бўлишини таъминлаш учун жуда муҳимдир.

Солиқ харажатларининг аҳамиятини ҳисобга олган ҳолда, корхоналар уларни самарали бошқариш стратегияларини қабул қилишлари керак. Солиқ харажатлари корхона харажатларининг асосий таркибий қисми бўлиб, рентабеллик, пул оқими, рақобатбардошлик ва мувофиқлик учун кенг қамровли таъсир кўрсатади. Солиқ харажатларининг аҳамиятини тушуниш ва уларни бошқариш бўйича самарали стратегияларни амалга ошириш орқали корхоналар молиявий кўрсаткичларини оптималлаштириши, рискларни минималлаштириши ва бозордаги рақобатбардош мавқеини ошириши мумкин. Корхоналар солиқ харажатларини оптималлаштириш учун қўллашлари мумкин бўлган баъзи ёндашувлар 1-расмда келтирилган.

Солиқларни режалаштириш солиқ мажбуриятларини минималлаштириш ва тегишли қонунлар ва қоидаларга риоя қилишни таъминлаш учун муҳимдир. Бу тадбиркорлик операциялари, инвестициялар ва операцияларни солиққа тортилмайдиган тарзда тузишни ўз ичига олади. Солиқ экспертлари ёки маслаҳатчиларни жалб қилиш солиқни оптималлаштириш ва хавфларни камайтириш имкониятларини аниқлашга ёрдам беради.

¹⁹⁵ Ўрганишлар асосида муаллиф томонидан шакллантирилган

Солиқни режалаштириш

Солиқ имтиёзларидан фойдаланиш

Технологияга сармоя киритиш

Хатарларни бошқариш

Професионал маслаҳат сўраш

1-расм. Солиқ харажатларини самарали бошқариш бўйича ёндашувлар¹⁹⁶

Хукуматлар кўпинча тадқиқот ва ишланмалар, қайта тикланадиган энергия лойиҳалари ёки иш ўринлари яратиш каби муайян хатти-ҳаракатлар ёки инвестицияларни рағбатлантириш учун солиқ имтиёзлари ва имтиёзларини тақдим этадилар. Корхоналар мавжуд солиқ имтиёзларини ўрганишлари ва солиқ юкларини камайтириш учун ўз фаолиятида қўлланиладиган имтиёзлардан фойдаланишлари керак.

Корхона ресурсларини режалаштириш тизимлари, солиқ талабларига мувофиқлик дастурий таъминоти ва маълумотларни таҳлил қилиш воситалари каби технологик ечимлардан фойдаланиш солиқ жараёнларини соддалаштириши, аниқликни ошириши ва мувофиқликни яшилаши мумкин. Автоматлаштириш солиқ ҳисоботлари ва ҳужжатлар билан боғлиқ маъмурий юкни ҳам камайтириши мумкин.

Хатарларни бошқариш бўйича самарали амалиётлар солиқ текширувлари, низолар ёки солиқ қонунчилигидаги ўзгаришлар каби потенциал солиқ рискларини аниқлаш ва юмшатиш учун жуда муҳимдир. Кучли ички назоратни ўрнатиш, мунтазам солиқ текширувларини ўтказиш ва солиқ позицияларини қўллаб-қувватлаш учун ҳужжатларни юритиш салбий солиқ оқибатлари эҳтимолини минималлаштиришга ёрдам беради.

Солиқ қонунлари ва қоидалари мураккаб ва ўзгариши мумкин, бу эса корхоналар учун уларни самарали бошқаришни қийинлаштиради. Малакали солиқ мутахассисларидан, жумладан бухгалтерлар, юристлар ва маслаҳатчилардан маслаҳат сўраш солиқни режалаштириш, қонунчиликка риоя қилиш ва рискларни бошқариш бўйича қимматли тушунча ва кўрсатмалар бериши мумкин.

Корхона харажатларининг таркибий қисми сифатида солиқ харажатларининг аҳамиятини эътироф этиш муҳим бўлсада, солиқ харажатларини самарали бошқариш ва таҳлил қилиш билан боғлиқ қийинчиликлар ва чекловларни тан олиш бир хил даражада муҳимдир. Бу муаммолар турли омиллар, жумладан, солиқ қонунлари ва қоидаларининг мураккаблиги, мувофиқлик юки, технологик ва маълумотлар муаммолари ва глобаллашув билан боғлиқ муаммолардан келиб чиқади. Ушбу муаммоларни тушуниш уларнинг таъсирини юмшатиш ва солиқ харажатларини бошқаришни яшилаш учун стратегияларни ишлаб чиқиш учун жуда муҳимдир.

Солиқ қонунлари ва қоидалари ўз моҳиятига кўра мураккаб ва миллий ва халқаро даражада тез-тез ўзгариб туради. Ушбу мураккабликни аниқлаш корхоналардан кўп вақт ва ресурсларни талаб қиладиган ривожланаётган солиқ қонунлари, қарорлари ва талқинларидан хабардор бўлишни талаб қилади. Солиқ қонунлари ва қоидаларига риоя

¹⁹⁶ Ўрганишлар асосида муаллиф томонидан шакллантирилган

қилиш корхоналар, хусусан, ресурслари ва тажрибаси чекланган кичик ва ўрта корхоналар зиммасига катта юк бўлади. Солиқ тўлаш бўйича турли талаблар, муддатлар ва ҳисобот бериш мажбуриятларини бажариш махсус маъмурий ҳаракатларни талаб қилади ва эътиборни асосий бизнес фаолиятдан чалғитиши мумкин. Бундан ташқари, солиқ қонунчилигига риоя қилмаслик жарималар ва обрўга путур етказиши мумкин, бу эса солиққа риоя қилиш жараёнлари ва назорати муҳимлигини таъкидлайди.

Солиқ билан боғлиқ маълумотларнинг ортиб бораётган ҳажми ва мураккаблиги маълумотларни йиғиш, таҳлил қилиш ва ҳисобот бериш нуқтаи назаридан корхоналар учун қийинчиликлар туғдиради. Солиқ қонунчилигига риоя қилиш ва ҳисобот беришнинг қўлда қўлланиладиган анъанавий жараёнлари, айниқса, рақамли трансформация ва электрон ҳужжатлар топшириш ва маълумотлар алмашинуви бўйича меъёрий талаблар шароитида тобора эскирган ва самарасиз бўлиб бормоқда.

Глобаллашув бизнес операцияларида ўзаро боғлиқлик ва мураккабликни келтириб чиқарди, бу трансфер нархлари, икки томонлама солиққа тортиш ва солиқ шартномалари зиддияти каби трансчегаравий солиқ муаммоларини келтириб чиқарди. Кўп миллатли корхоналар юрисдикциялар бўйлаб турли ва баъзан бир-бирига зид бўлган солиқ қонунлари ва қоидаларига риоя қилган ҳолда ўзларининг солиқ тузилмаларини оптималлаштиришда қийинчиликларга дуч келишади. Бундан ташқари, солиқ органлари ва халқаро ташкилотлар томонидан солиқ амалиётининг тобора кучайиб бориши солиқ текширувлари, келишмовчиликлар ва солиқни агрессив режалаштириш ёки солиқдан қочиш схемалари билан шуғулланувчи корхоналар учун обрўсига путур етказиш хавфини оширди.

Ушбу муаммоларни ҳал қилиш техник тажриба, стратегик режалаштириш ва манфаатдор томонлар ҳамкорлигини талаб қилади. Корхоналар солиқ қонунчилиги ва қоидаларидаги ўзгаришларга ҳамқадам бўлиш учун доимий ўрганиш ва касбий ривожланишга сармоя киритиши, солиқ жараёнларини соддалаштириш ва маълумотларни бошқариш имкониятларини ошириш учун технологик ечимларни қабул қилиши ҳамда солиқни режалаштириш ва қонунчиликка риоя этишга проактив ёндашувни қўллаши керак. Солиқ органлари, саноат бирлашмалари ва бошқа манфаатдор томонлар билан ҳамкорлик қилиш корхоналарга мураккаб солиқ масалаларини ҳал қилишда ёрдам беради ва иқтисодий ўсиш ва рақобатбардошликни қўллаб-қувватлайдиган адолатли ва шаффоф солиқ сиёсатини ҳимоя қилади.

Хулоса ва таклифлар.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, солиқ харажатлари кўпинча бизнес қарорларини қабул қилиш жараёнида эътибордан четда қолади ёки кам баҳоланади, бу субоптимал натижаларга олиб келади ва хавфнинг ошишига олиб келади.

Солиқ харажатларини самарали бошқариш қийинчиликлар ва чекловлардан холи эмас. Солиқ қонунлари ва қоидаларининг мураккаблиги, мувофиқлик юки, технологик ва маълумотлар билан боғлиқ муаммолар ва глобаллашув билан боғлиқ муаммолар тартибга солиш талабларига риоя қилишни таъминлаш билан бирга ўзларининг солиқ позицияларини оптималлаштиришга интилаётган корхоналар учун жиддий тўсиқларни келтириб чиқаради. Ушбу муаммоларни ҳал қилиш техник тажриба, стратегик режалаштириш ва манфаатдор томонлар ҳамкорлигини бирлаштирган кўп қиррали ёндашувни талаб қилади.

Адабиётлар/Литература/Reference:

Bartik, T. (1992). *The Effects of State and Local Taxes on Economic Development: A Review of Recent Research. Economic Development Quarterly, 6, 102 - 111.*
<https://doi.org/10.1177/089124249200600110>.

- Basu, S. (2008). *International Taxation of E-Commerce: Persistent Problems and Possible Developments*. *J. Inf. Law Technol.*, 2008.
- Bhatti M. A., Isayev F. *Evaluating the Effectiveness of Mandatory IFRS Adoption in Enhancing Transparency and Governance in Saudi Arabia //Cuadernos de Economía. – 2023. – T. 46. – №. 132. – C. 110-119.*
- Bonucchi, M., Ferrari, M., Tomasini, S., & Tsenova, T. (2014). *Tax Policy, Investment Decisions and Economic Growth*. ERN: Economic Growth (European Economics) (Topic). <https://doi.org/10.2139/ssrn.2463693>.
- Eichfelder, S., & Schorn, M. (2012). *Tax compliance costs: a business administration perspective*. *Finanzarchiv*, 68, 191-230. <https://doi.org/10.1628/001522112X639981>.
- Engen, E., & Skinner, J. (1996). *Taxation and economic growth*. *National Tax Journal*, 49, 617 - 642. <https://doi.org/10.1086/NTJ41789231>.
- Estiasih, S., & Saraswati, R. (2021). *Tax Planning: As an Income Tax Saving Strategy with Cost Optimization*. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*. <https://doi.org/10.47772/ijriss.2021.5701>.
- Gillingham, R., & Greenlees, J. (1987). *The Impact of Direct Taxes on the Cost of Living*. *Journal of Political Economy*, 95, 775 - 796. <https://doi.org/10.1086/261485>.
- Ikromovich, I.F. (2022). *Analysis of resource taxes based on tax analysis technique*. *International Journal of Management IT and Engineering*, 12(12), 65-71.
- Isaev, F. (2021). *Advantages of applying tax incentives in the conditions of economic crisis*. *International Journal of Marketing and Technology*, 11(8), 15-25.
- Isaev, F.I. (2021). *Tax Policy of the Republic of Uzbekistan*. *International Journal of Management IT and Engineering*, 11(8), 1-9.
- Jing, X. (2010). *Discussion about the Relationship between Tax System Complexity and Compliance Costs*. *Science, Economy, and Society*.
- Khamdamov, S. J., Usmanov, A. S., Abdulazizova, O., Isaev, F., Kholbaev, N., Makhmudov, S., & Kholbaeva, S. (2022, December). *ECONOMETRIC MODELING OF CENTRAL BANK REFINANCING RATE IN UZBEKISTAN*. In *Proceedings of the 6th International Conference on Future Networks & Distributed Systems* (pp. 253-257).
- Lassila, D., & Smith, M. (2001). *Tax Complexity and Compliance Costs of U.S. Multinational Corporations*. *Political Economy: Taxation*.
- Lin, L. (2006). *Strategic Optimization of the Tax Planning*. *Taxation and economy*.
- Luck, C. (1999). *Tax-Efficient Equity Strategies*. , 1999, 51-58. <https://doi.org/10.2469/CP.V1999.N2.8>.
- Mayshar, J. (1991). *Taxation with Costly Administration*. *The Scandinavian Journal of Economics*, 93, 75-88. <https://doi.org/10.2307/3440422>.
- McPhail, J. (2008). *The cost of government: How taxes affect economic health and social well-being*. . <https://doi.org/10.31274/ETD-180810-79>.
- Sephapo, C., Cant, M., & Wiid, J. (2016). *Tax compliance: an administrative burden for small business enterprises (SME'S)*. *Corporate Ownership and Control*, 13, 350-361. <https://doi.org/10.22495/COCV13I4C2P7>.
- Xiu-lian, Z. (2005). *A Research on Controlling Our Tax Cost*. *Taxation and economy*.
- Исаев Ф. *Аудит самарадорлигининг назарий-амалий талқини //Приоритетные направления, современные тенденции и перспективы развития финансового рынка. – 2023. – С. 359-361.*
- Исаев Ф. И. *Солиқ текширувларини рақамлаштириш зарурияти. "Бизнес-эксперт" илмий журнали. – 2021. – Т. 6. – С. 52-54.*
- Исаев, Ф. (2022). *Йирик корхоналар мисолида солиқ йиғилувчанлиги кўрсаткичини таҳлил қилиш методикасини такомиллаштириш*. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, 24(1), 317–326. <https://cedr.tsue.uz/index.php/journal/article/view/955>

Исаев, Ф. (2023). Молиявий ҳисобот сифатини оширишда солиққа тортиш, мустақил аудит ва ички назоратнинг ўрни. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 1(7), 305–310. <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2023-vol1-iss7-pp305-310>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ таҳлили - иқтисодий таҳлилнинг таркибий қисми. *Nashrlar*. <https://e-itt.uz/index.php/editions/article/view/35>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ услоҳотлари ва уларнинг оқибатларини баҳолаш. *Nashrlar*, 1(2), 59–62. <https://e-itt.uz/index.php/editions/article/view/421>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ услоҳотларининг таъсирини таҳлил қилиш. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 1(6), 155–161. <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2023-vol1-iss6-pp155-161>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ услоҳотларининг таъсирини таҳлил қилиш. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 1(6), 155–161. <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2023-vol1-iss6-pp155-161>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ таҳлилининг фискал сиёсат самарадорлигига таъсир қилиш усуллари. *Nashrlar*, 1(1), 128–131. <https://doi.org/10.60078/2023-vol1-iss1-pp128-131>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ текширувлари: аудит самарадорлиги таҳлили. *Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар*, 11 (1), 394–401. https://doi.org/10.55439/EIT/vol11_iss1/a42

Исаев, Ф. (2023). Солиқ юкни камайтиришда солиқ таҳлилининг таъсирини оид назарий мулоҳазалар. *International Journal of Economics and Innovative Technologies*, 11(2), 415–421. https://doi.org/10.55439/EIT/vol11_iss2/i41

Исаев, Ф. (2023). Солиқларнинг фаровонликка таъсири назарияси. *“Milliy Iqtisodiyotni Isloh Qilish Va Barqaror Rivojlantirish istiqbollari” Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi Materiallari to‘plami.*, 206–208. <https://conference.tsue.uz/index.php/article/article/view/393>

Исаев, Ф. (2024). Рақамли иқтисодиёт шароитида солиқ таҳлилининг методологик ёндашувлари. *Nashrlar*, 156. <https://e-itt.uz/index.php/editions/article/view/667>

Исаев, Ф. (2024). Рақамли молиявий активларни солиққа тортиш масалалари. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 2(1), 352–360. <https://e-itt.uz/index.php/eitt/article/view/632>